

Natuur in Weert

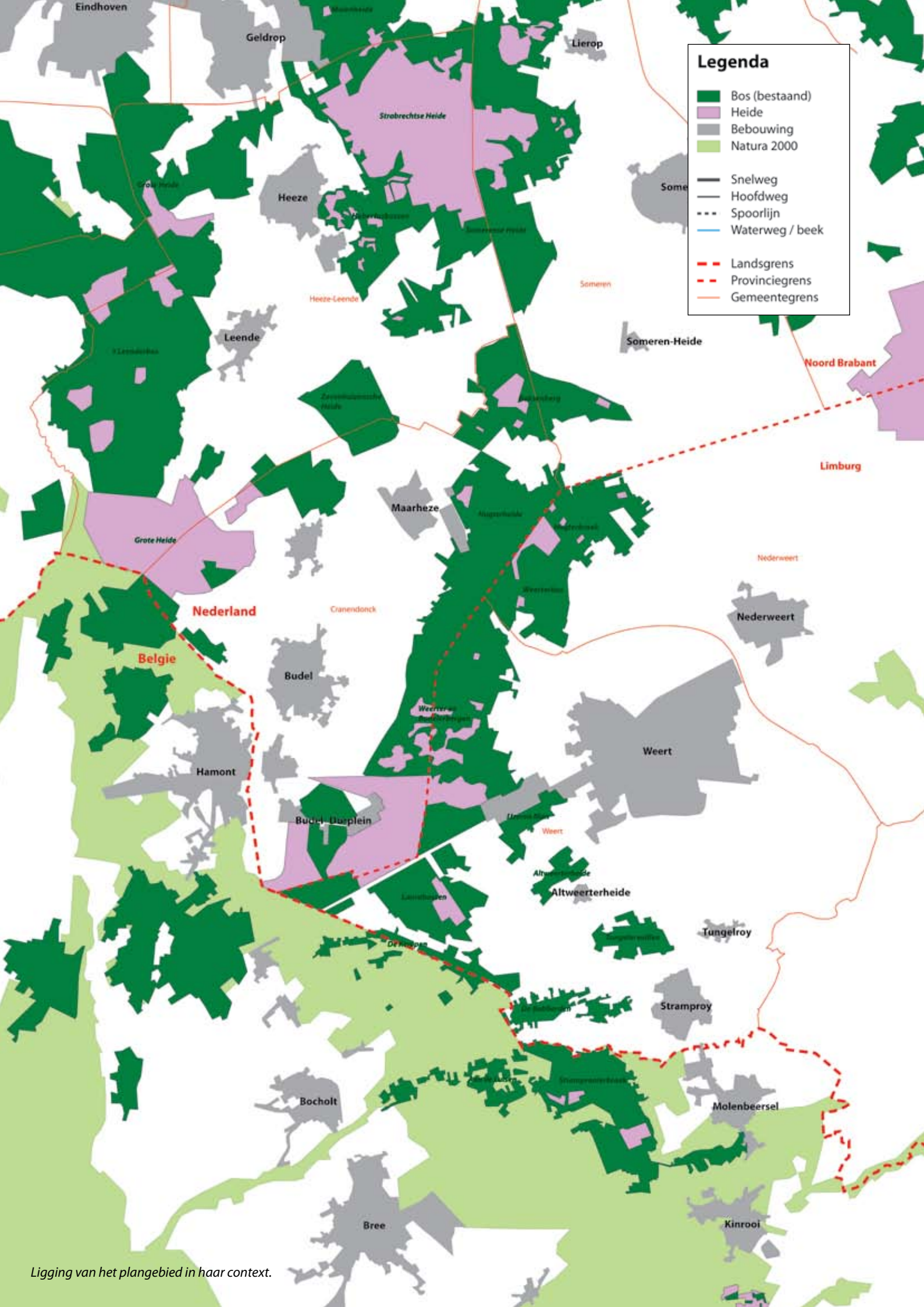
Visie van Consortium AHV op natuurontwikkeling in de gemeente Weert

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
2 Het landschap	6
3 Beleid	10
4 Visie	14
5 Uitvoering	20
Colofon	25

Ligging van het plangebied in haar context.

1 - Inleiding

Opgave

Tussen Geldrop en Someren in Nederland en Neeroeteren en Maaseik in België, ligt een uitgestrekt gebied waar bossen, beken, beekvalleien moerassen, droge en natte heides, stuifzandjes, en landbouwgebieden elkaar afwisselen. Aan weerszijden hiervan liggen verschillende dorpen zoals Heeze, Budel, Bocholt en Stramproy en de stad Weert. Het zuiden van dit uitgestrekte landschap staat bekend onder de naam GrensPark Kempen~Broek. In de figuur links is alle bestaande en geplande natuur tussen Geldrop en Maaseik in beeld gebracht. Binnen de stippellijn ligt het gebied waar deze visie betrekking op heeft. Dit plangebied noemen we in deze visie gemakshalve Kempen~Broek.

Kempen~Broek herbergt een bijzondere natuur. Die natuur is echter nog sterk versnipperd, waardoor het voor planten en dieren moeilijk is om van het ene naar het andere gebied te trekken. Door het gebied lopen verschillend wegen, kanalen en spoorlijnen die barrières vormen voor mens, plant en die zoals de A2, de Zuid-Willemsvaart. Hier komt bij dat de afzonderlijke natuurgebieden in Kempen~Broek niet de maat en schaal hebben om zich zelfstandig te ontwikkelen tot complete ecosystemen, waarbinnen levensvatbare populaties kunnen ontstaan van voor het gebied cruciale soorten.

De opgave is dan ook om deze afzonderlijke gebieden te vergroten, maar vooral om ze op een robuuste manier met elkaar te verbinden. Dit kan door het verwerven van zogenaamde sleutelhectares: de laatste paar honderd hectares die nog op cruciale plaatsen tussen de verschillende natuurgebieden in liggen. Door het enorme aaneengesloten oppervlak en het veranderen van het grondgebruik van landbouw naar natuur ontstaan bovendien mogelijkheden om in natte periodes water te bergen, wat bij droogte aan landbouwgebieden kan worden “nageleverd” om daar watertekorten te helpen voorkomen. Dit helpt om de sponswerking van het gebied te vergroten.

Kempen~Broek heeft een belangrijke rol in het versterken van het toeristisch recreatieve profiel van Midden Limburg. De ambitie is om de “merknaam” net zo sterk te laten zijn als bijvoorbeeld De Veluwe of het Nationaal Park De Hoge Kempen. Het gebied ten zuiden van Weert, rond de IJzeren Man, is de (recreatieve) poort tot Kempen~Broek. In de regiovisie Oog van Midden-Limburg wordt hiervoor, naast het versterken van landbouw en natuur, nadrukkelijk het ontwikkelen van recreatie nagestreefd. De gemeente Weert heeft dit vertaald in de Gebiedsvisie Kempen~Broek-IJzeren Man, waarin staat hoe natuur en landschap versterkt en ontwikkeld kunnen worden om ruimte te bieden aan bestaande en nieuwe recreatieve voorzieningen.

Aanpak

Samen met andere partijen, zet de Nederlandse provincie Limburg zich in voor de ontwikkeling van Kempen~Broek. Zij heeft beleid en middelen beschikbaar voor het behoud en de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Om de ontbrekende schakels hierin aan te vullen, moet op een aantal cruciale plaatsen landbouwgrond worden aangekocht en omgevormd worden tot natuur. Dat gebeurt in samenhang met het versterken van de agrarische sector in het gebied. Dat is geen sinecure in het complexe krachtenveld van natuur en landbouw, van verschillende overheden en van boeren, burgers en ondernemers. Mede op initiatief van de provincie, is daarom het consortium AHV opgericht (ARK Natuurontwikkeling -Habitura-Van Soest), wat de kracht bundelt van een groene organisatie (ARK Natuurontwikkeling) met die van uitvoeringsgerichte marktpartijen (Habitura en Rentmeesterskantoor Van Soest). Dit Consortium kan de ambities die de provincie heeft met Kempen~Broek, snel en kosteneffectief realiseren.

Consortium AHV heeft in Weert inmiddels (2012) vele hectares landbouwgrond aangekocht. Veelal ontbrekende schakels, die zij inzet voor het versterken van natuur, landschap, recreatie, landbouw en waterbeheer. Met de voorliggende visie wil het consortium AHV laten zien welk eindbeeld zij daarbij voor ogen heeft en hoe zij dat samen met andere partijen tot stand brengt. Daarbij wordt uitgegaan van vaststaand beleid, waarvan de belangrijkste het realiseren van de EHS is. Het is dus niet zo dat er als gevolg van deze visie of de activiteiten van AHV meer natuur gemaakt wordt dan in het vigerende beleid is vastgelegd. Hoogstens kunnen op praktische gronden (natuurlijke omstandigheden, verwervbaarheid etc.) aanpassingen van de EHS-grenzen plaats vinden: op de ene plaats gaat er wat af, op de andere komt er wat bij. Indien dat het geval is, dan gebeurt dat volgens de daarvoor gangbare procedures. In deze visie worden echter de EHS-grenzen gehanteerd zoals vastgelegd in het POL. Ook kunnen natuurplekken vanwege wettelijke verplichte kwantitatieve natuurcompensatie (vanwege het realiseren van woningbouw, industrie of andere initiatieven) van plaats wijzigen. Door compensatie ontstaat niet méér natuur maar ongeveer dezelfde hoeveelheid op een andere plek in de buurt. De plek van mogelijke compensatienatuur is niet op de kaarten aangegeven omdat op dit moment (2012) de omvang van de compensatie nog niet bekend is. De verwachting is wel dat gedurende de programmaperiode tot 2016 ongeveer 20 hectare door genoemde initiatieven gecompenseerd zal moeten worden. ARK zal initiatiefnemers (o.a. gemeenten) helpen hun compensatieverplichtingen te voldoen.

2 - Het landschap

Ontginningsgeschiedenis

Het fundament van het landschap rond Weert bestaat uit een naar het noordoosten aflopende dekzandvlakte met een van oorsprong gebrekkige natuurlijke afwatering. Hierop ligt een aantal grotere en kleinere dekzandruggen. Daarvan is het zogenoemde Eiland van Weert de grootste. Maar ook de Tungelerwallen of de omgeving van de Stramprooise Heide zijn zulke dekzandruggen. De slechte natuurlijke afwatering, kwel en het feit dat een aantal van de dekzandruggen de laagtes afsluit, leidde er toe dat er verspreid in het gebied moerassen voorkwamen. Veldnamen als Kruispeel, Wijffelterbroek en Stramprooierbroek herinneren hier nog aan (peel of broek verwijst naar moeras). De ontginning van woeste gronden tot cultuurlandschap heeft lang voort geduurd, tot vrij recent. Het oudst zijn de bouwlanden op het Eiland van Weert, en die (veel kleiner) rond Stramproy en Tungalroy. Op de historische kaart van 1811 is nog te zien dat de rest van de gronden ten zuiden van het eiland van Weert en ten oosten van Stramproy vrijwel allemaal onontgonnen moerassen waren.

Toen zo'n 150 jaar geleden begonnen werd met het ontginnen van deze woeste gronden, gebeurde dat aanvankelijk vanuit lange wegen die vanaf het Eiland van Weert naar de verschillende windrichtingen voerden. Ook de Zuid-Willems-

vaart had daarin een rol. Aanvankelijk werden productiebossen aangeplant zoals de Laurabossen en de bossen op de Tungelerwallen. Pas toen de moerassen/pelen werden ontwaterd, kwam ook de rest van de gronden beschikbaar voor landbouwproductie. Hier ontstonden grootschalige landbouwgebieden: het landschap van de jonge ontginningen. Hier en daar in dit rationeel verkavelde landbouwgebied werden boerderijen gebouwd met tot de verbeelding sprekende namen als Peelwoning, Bietwoning of Beekwoning.

In het gebied komt een aantal waterlopen voor met de naam “beek”: onder andere de Tungalroyse Beek en de Weertbeek. Dat suggereert wellicht dat het natuurlijke waterlopen zouden zijn, maar dat zijn het niet. Vrijwel alle waterlopen in het gebied zijn gegraven met als doel de lage, natte delen van het landschap te ontwateren. De Tungalroyse Beek is bijvoorbeeld pas vanaf de Maaseikeweg van oorsprong een natuurlijke waterloop. Interessant is de Weertbeek, een kunstmatige watergang die water tapte uit de Abeek ten zuiden van Bocholt in België en dit transporteerde richting Weert, waar het de grachten en lakenindustrie voedde. Via verhoogde constructies werd dit water over de laagtes van het Wijffelterbroek en de Kruispeel geleid. Ten noorden van de Heihuisweg is de beek als zodanig nog in het landschap herkenbaar. Voor de rest is hij nagenoeg verdwenen maar

bij de stortplaats lijkt het verloop van de Weertbeek nog herkenbaar te zijn in de vorm van een oude houtwal.

Huidige landschap

Met het groeien van Weert werden in de afgelopen decennia de oude akkers ten zuiden van de stad vrijwel allemaal getransformeerd tot stedelijk gebied. Ook de oude bouwlanden rond Stramproy zijn inmiddels bebouwd met woningen. Langs de Zuid-Willemsvaart is een strook bedrijventerrein ontstaan. Defensie heeft in het gebied een MOB-complex (Diesterbaan) en een aantal militaire oefenterreinen (Laurabossen, Boshoverheide). Door de winning van zand (onder andere voor het ophogen van het spoorwegemplacement in Weert) en andere delfstoffen zijn waterplassen ontstaan zoals de IJzeren Man en de Centrale Zandwinning. Een opvallend element in het zuiden van het plangebied is de voormalige stortplaats Hazenheuvel die als een hoge bult in het open landschap ligt.

Sinds een aantal jaren hebben veranderingen in de landbouw geleid tot grotere bedrijven. Dat gaat in het gebied onder andere gepaard met agrarische bebouwing die zijn functie verliest. De veelal kleinere agrarische bedrijven zonder of met beperkte toekomstmogelijkheden zijn gestopt of zullen in de nabije toekomst gaan stoppen. De vrijkomende gronden

krijgen vaak een nieuwe functie; de goede gronden bij op de toekomst gerichte bedrijven, de lager gelegen, voor de landbouw mindere gronden als nieuwe natuur. Daarmee wordt het gebied aantrekkelijker en dus ook interessanter voor recreanten en ondernemers die van dat aantrekkelijke landschap gebruik willen maken als het decor voor hun activiteiten. De vrijkomende erven bieden mogelijkheden voor zulke ondernemers. Zulke initiatieven zorgen voor een verbreding van de economische basis van het landelijk gebied. Daardoor neemt ook de betekenis van het landschap toe, wat er tevens voor zorgt dat de integrale kwaliteit van dat landschap een meer duurzame aandacht krijgt.

De stapsgewijze ontwikkeling van het landschap ten zuidwesten van Weert is tot op de dag van vandaag goed te herkennen. Het heeft verschillende landschapstypen opgeleverd die naast elkaar voorkomen. Dat is een belangrijke landschappelijke kwaliteit. Samen zorgen ze voor een aantrekkelijk en afwisselend landschapsbeeld. Ze vertellen het verhaal van de geschiedenis van het gebied en dragen daarmee bij aan de identiteit van de plek en de mensen die er wonen. De ontwikkeling van nieuwe natuur in het kader van de realisatie van Kempen~Broek moet deze landschappelijke verschillen respecteren en het waar mogelijk verder versterken. Dat heeft betrekking op de

2 - Het landschap

randen en overgangen tussen de verschillende landschappen, op de kenmerkende ruimtelijke verschillen (open-besloten, kleinschalig-grootschalig) en de in de landschappen voorkomende landschapselementen (beplante wegen, kavelgrensbeplantingen, watergangen, bosjes etc). Op de bladzijde hiernaast zijn de verschillende landschapstypen op kaart gezet en in het overzicht zijn per landschapstype de belangrijkste kenmerken opgesomd.

Watersysteem

De bodem van het plangebied bestaat vooral uit (soms lemig) zand, met in de laagtes ook veen. Op veel plekken bevinden zich leemlagen in de ondergrond waarop regenwater stagneert of zijdelings afstroomt. Dit laatste zorgt plaatselijk voor lokale kwel. In het Wijffelterbroek en de omgeving van de Kettingdijk komt ook regionale kwel voor. De variatie in bodemmateriaal, hoogteligging en waterhuishouding zorgt samen met verschillen in grondgebruik voor een grote variatie aan levensgemeenschappen en een grote soortenrijkdom. Het plangebied watert af via de Meilossing, Leukerbeek en Tungelroysebeek in zuidoostelijk richting naar de Maas. Daarnaast loopt de Zuid-Willemsvaart door het gebied heen. Ten zuidwesten van Weert zijn verschillende waterplassen gegraven ten behoeve van de zandwinning, waaronder de recreatieplas De IJzeren Man.

Door het ontginnen van de natte gronden tot landbouwgebied, het graven van watergangen en het daarbij doorsnijden van enkele dekzandruggen zijn de van oorsprong aanwezige natte laagtes en moerassen nagenoeg verdwenen. Hiermee is ook de "sponswerking" van het gebied grotendeels verloren gegaan, waardoor het regen- en grondwater snel tot afstroming komt. Als gevolg hiervan en van de klimaatverandering (extremen in neerslag en in droogte) komt wateroverlast, maar ook droogteschade, niet alleen hier, maar vooral stroomafwaarts, steeds vaker voor.

De kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater is door de ontwikkeling van de landbouw en industrie achteruit gegaan. De concentraties stoffen als nitraat en fosfaat en zware metalen als zink in het water zijn sterk toegenomen. Verdroging en eutrofiëring hebben een sterke negatieve uitwerking op de beoogde ontwikkeling van de natuur. Hoewel er al bijna twintig jaar ambities zijn om deze situatie te verbeteren is dat er, onder andere doordat het gebied nog steeds sterk versnipperd is, tot nu toe niet van gekomen.

Natuur

Door intensivering van de landbouw, ruilverkaveling en grootschalige ontwatering zijn alleen de meest natte en de meest schrale delen van het gebied als natuurgebieden

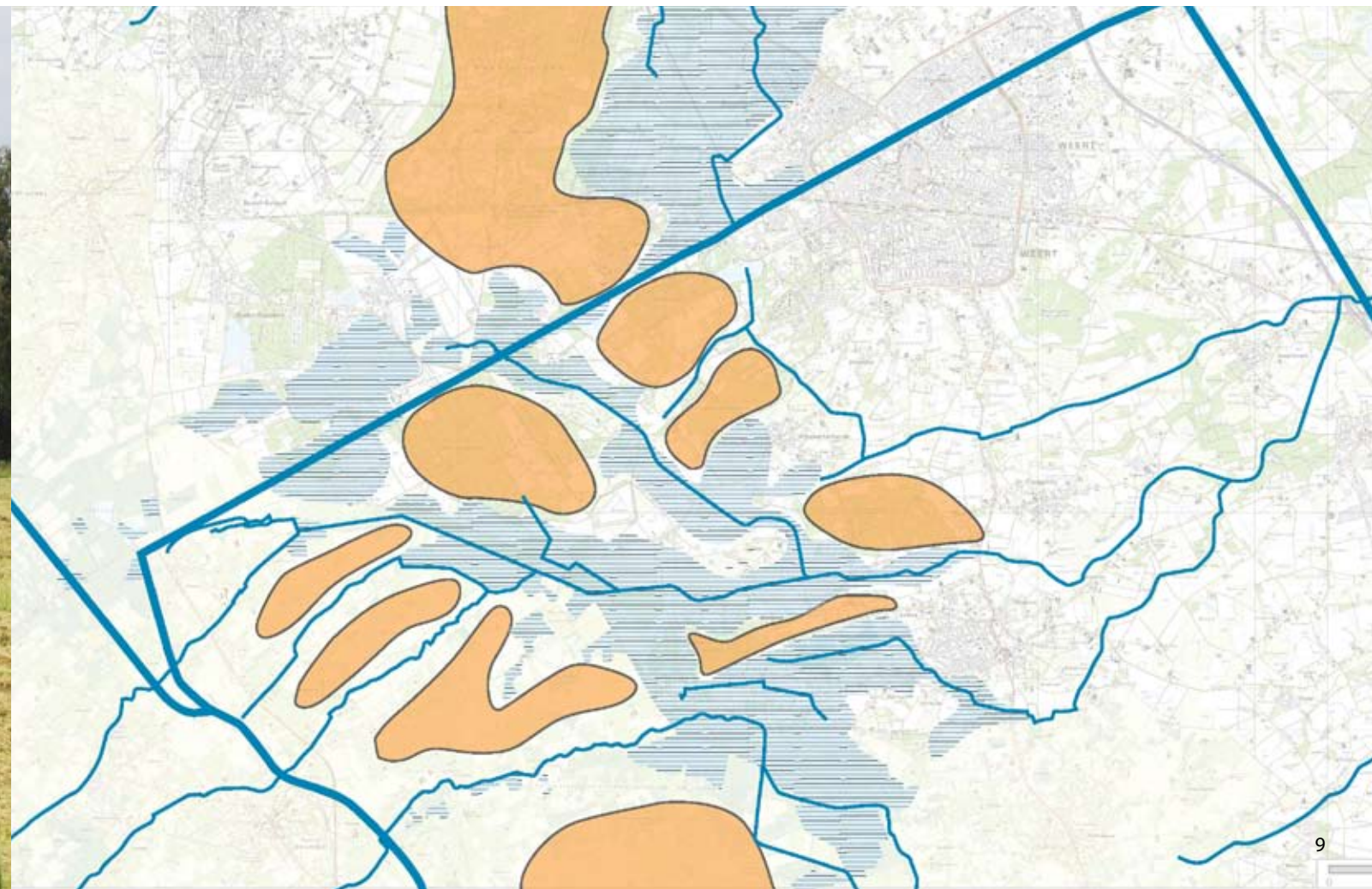
behouden gebleven, daaronder delen van de Kruispeel, de omgeving van de Kettingdijk, het Areven, en het Wijffelterbroek (natte delen) en de Laurabossen, Stramprooierheide en Tungelerwallen (schrale delen).

De droge gebieden zijn van oorsprong heidebebossingen met plaatselijk stuifzanden (Tungelerwallen) en enkele vennen. De begroeiing bestaat vooral uit naaldbout, met over het algemeen een soortenarme onderbegroeiing. Er komen wel bijzondere paddenstoelen en korstmossen voor. In het beheer wordt gestreefd naar een omvorming tot structureurrijker natuurlijker berken-eikenbos met minder scherpe overgangen tussen bos en aangrenzende open gebieden.. Het militair oefenterrein in de Laurabossen is een sterk verdroogd en vergrast heideterrein. De droge gebieden zijn over het algemeen ook arm aan diersoorten. Er komen wel verschillende bijzondere vogels voor. Zo broedt in de Laurabossen en de Stramprooierheide de nachtzwaluw en de afwisseling van schrale graslanden, akkers en bosranden rond de Stramprooierheide zorgt er voor dat hier de geelgors broedt.

De natte gebieden staan onder invloed van kwel. Broekbossen en natte graslanden wisselen af met venvegetaties, galigaanmoerassen, rietruigtes en natte heide. Hoewel

er lokaal kwel voor komt, hebben de vegetaties sterk te leiden onder de drainerende werking van watergangen en aangrenzende landbouwgebieden. In droge periodes treed mineralisatie van plaatselijk voorkomend veen op wat samen met nutriënten uit aangrenzende gebieden leidt tot verzuuring. De graslanden in het Areven hebben zich onder invloed van het gevoerde beheer ontwikkeld tot soortenrijke gebieden. De rijke fauna wordt vooral vertegenwoordigd door moerasvogels als karekiet, waterral, roerdomp en rietgors. Maar ook door libellen als bosbeekjuffer en dagvlinders als spiegeldikkopje en grote weerschijnvlinder zijn de natte natuurgebieden van unieke waarde. Het Wijffelterbroek is voor laatstgenoemde soorten van groot belang. In de Kruispeel en het Ringselven zijn bevers aangetroffen.

Hoge ruggen en natte laagtes

3 - Beleid

Diverse overheden hebben beleid geformuleerd voor het versterken van het landschap in en rond Kempen~Broek. Vanuit de provincie zijn twee beleidstukken relevant: het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) en het natuurbeheerplan van de Ecologische Hoofdstructuur. Daarnaast doet ook de provinciale Beleidsnota Natuur- en Landschapsbeheer 2010-2020 en het samenwerkingsverband voor GrensPark Kempen~Broek uitspraken over het gebied. Vanuit de gemeente Weert zijn vooral de structuurvisie en de gebiedsvisie Kempen~Broek – IJzeren Man relevant.

- *Het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL)*
In 2001 werd het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) van kracht. Het POL is de provinciale structuurvisie (voorheen het provinciale streekplan) en vormt een wettelijk toetsingskader voor ruimtelijke ingrepen. In de loop der jaren zijn verschillende herzieningen van het POL doorgevoerd. In het POL geeft de provincie aan een grensoverschrijdende ambitie te hebben ten aanzien van onder andere Kempen~Broek en Weert- en Budelerbergen. De provincie richt zich hier op het realiseren van een groot aaneengesloten natuurgebied en het versterken van de ecologische samenhang tussen gebieden over de grenzen heen. In het POL is voor het plangebied een globale indeling gemaakt in "perspectieven": bestaande

bos en natuurgebieden en nieuwe natuurgebieden (samen EHS), gebieden waar een verweving van functies wordt voorgestaan (POG gebieden, beheersgebieden, gebieden met een veerkrachtig watersysteem) en gebieden die primair voor landbouw (vitaal landelijk gebied, dynamisch landbouwgebied) en gebieden met ontwikkelingsruimte voor landbouw en toerisme. Deze verdeling is te zien op de kaartuitsnede op de linkerbladzijde. Wat opvalt is dat de grenzen van de verschillende perspectieven voor een groot deel overeenkomen met de grenzen tussen de verschillende landschappen. Bestaande bos- en natuurgebieden liggen vooral op de hoogste en droogste gronden. De primair agrarische gebieden in de oude en vooral in de jonge ontginningen

- *Beleidsnota Natuur- en Landschapsbeheer 2010-2020*
In de beleidsnota Natuur en landschapsbeheer 2010-2020 geeft de provincie Limburg kaders en richtlijnen aan voor de inzet van de provinciale middelen en ILG-gelden (Investeringsbudget Landelijk Gebied) voor natuur en landschapsbeheer. De beleidsnota Natuur en landschapsbeheer 2010-2020 geeft de richting aan voor een bijstelling van de inzet van PMJP-middelen voor natuur en landschapsbeheer en is sturend voor gebiedsgerichte uitwerkingen en voor het operationele

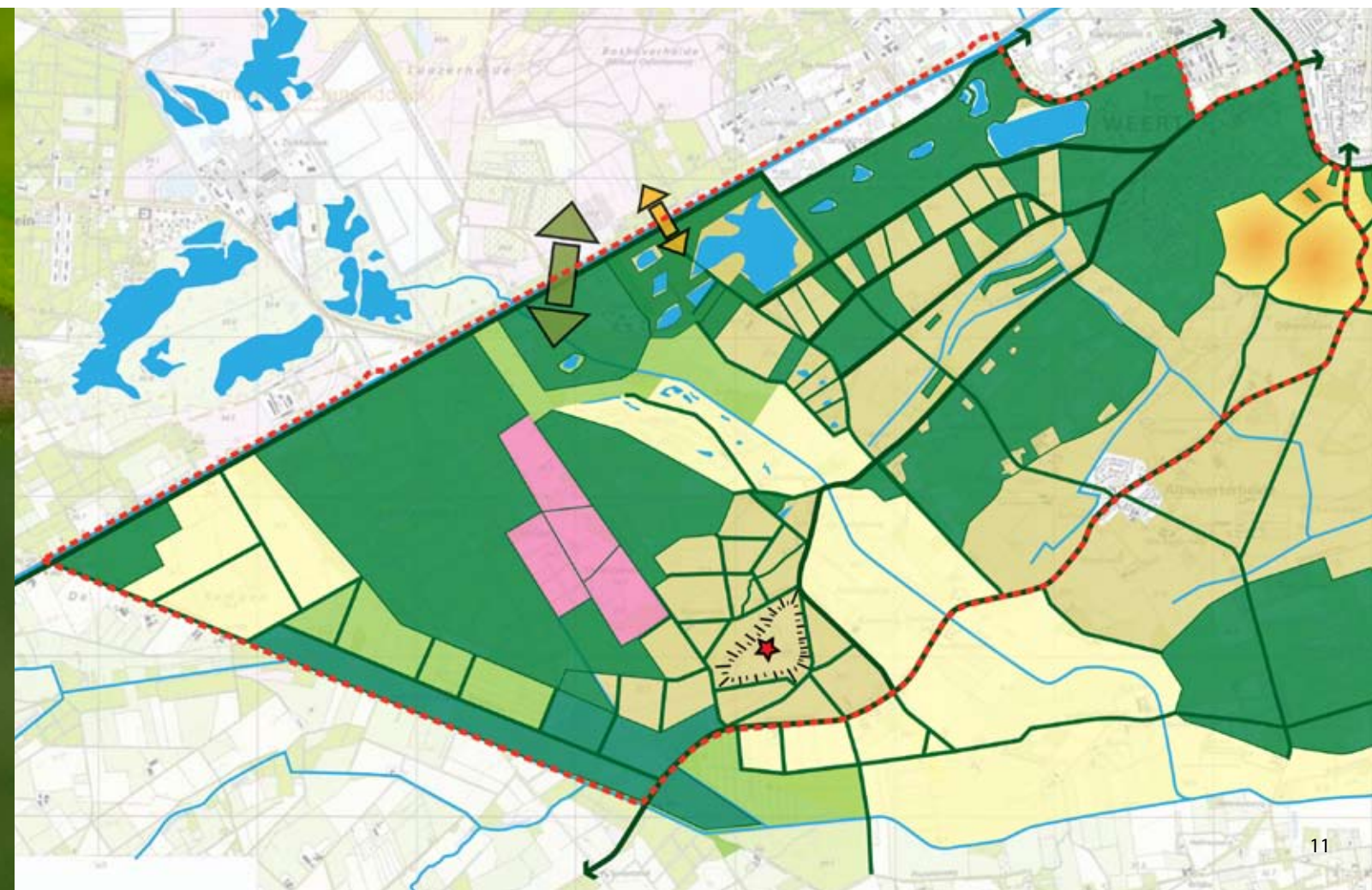
niveau van (de beoordeling en subsidiëring van) projecten. Daarnaast bevat de nota beleidslijnen ten aanzien van de samenwerking met en aansturing en subsidiëring van andere partijen die meer uitvoerend met natuur en landschapsbeheer bezig zijn. In de beleidsnota wordt ook het perspectief voor wildernisnatuur verkend. Een van de doelen, die de provincie Limburg in de Beleidsnota noemt voor de periode 2010-2020 is het inrichten van vier grote, min of meer aaneengesloten leefgebieden voor grote zoogdieren zoals het Edelhert. Waaronder het gebied Kempen~Broek bij Weert.

- *Het provinciaal natuurbeheerplan*
In het natuurbeheerplan geeft de provincie Limburg aan welke doelen zij nastreeft op het gebied van natuur-, bos-, en landschapsbeheer. In dit plan zijn de gebieden die in de EHS vallen nader begrensd en voor elk gebied zijn richtinggevende natuurdoelstellingen geformuleerd in de vorm van natuurdoeltypen. Dit geldt dus ook voor grote delen van Kempen~Broek. Hier is het beleid gericht op het realiseren van grotere eenheden procesgestuurde natuur. Het natuurbeheerplan is tevens leidend document voor subsidieverlening in het kader van het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). Het natuurbeheerplan maakt onderscheid in een ambitiekaart en een

beheertypekaart. Op de linker bladzijde is een uitsnede van de ambitiekaart weergegeven. Daarop staat per perceel welk natuurbeheertype wordt nagestreefd.

- *GrensPark Kempen~Broek*
Eind jaren tachtig van de vorige eeuw hebben de gemeenten Bocholt, Bree, Hamont-Achel, Maaseik, Kinrooi, Stramproy (nu Weert), Budel (nu Cranendonck) de handen ineengeslagen voor het behoud en de ontwikkeling van een grensoverschrijdend natuurgebied. Na 2007 is de naam GrensPark Kempen~Broek geïntroduceerd. Een projectbureau werkt aan de uitvoering van de visie van de samenwerkende gemeenten. Een stuurgroep, met daarin de beleidsverantwoordelijken van de gemeenten, controleert de werking van het projectbureau. Een projectgroep ondersteunt het projectbureau en adviseert de stuurgroep. Er wordt samengewerkt met diverse partners, waaronder Consortium AHV.

Gebiedsvisie Kempen~Broek - IJzeren Man

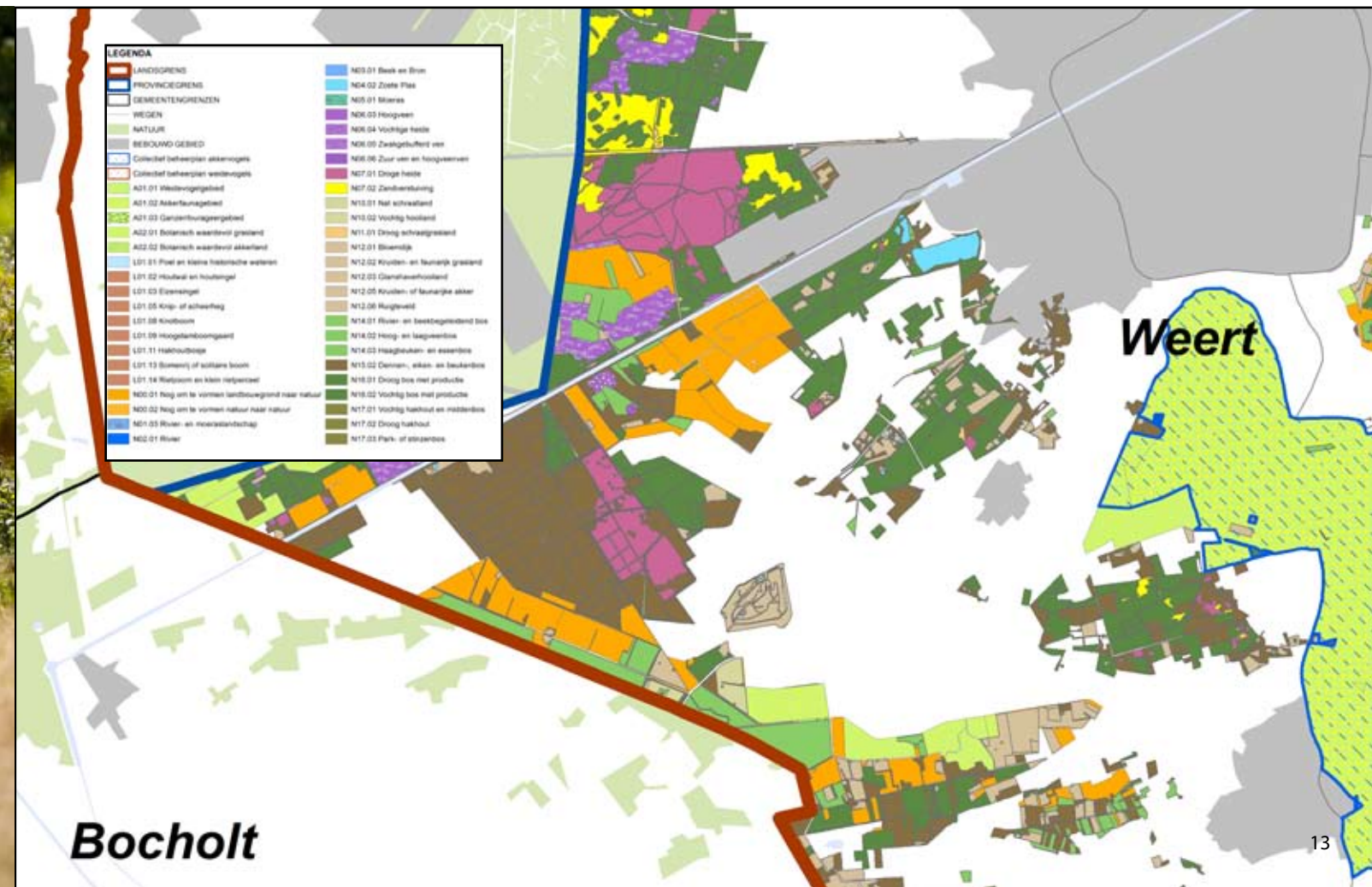
3 - Beleid

- *Structuurvisie gemeente Weert*

De gemeente Weert is in het kader van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening bezig met het in twee fasen opstellen van een structuurvisie. Nu wordt gewerkt aan fase 2, een samenhangend overzicht van de ontwikkelingen en ambities op verschillende beleidsterreinen. Dit vormt het kader voor het te voeren ruimtelijk beleid van de gemeente.

- *Gebiedsvisie Kempen~Broek – IJzeren Man*

In de regiovisie “Oog van Midden-Limburg” wordt een versterking van het gebied Kempen~Broek – IJzeren Man voorgestaan voor de aspecten landbouw, natuur en recreatie. De gemeente Weert heeft dit opgepakt en een visie opgesteld die beschrijft hoe landschap en natuur versterkt en ontwikkeld kunnen worden om ruimte te bieden aan bestaande en nieuwe recreatieve voorzieningen. Het gebied wordt beschouwd als de poort naar Kempen~Broek. De toeristisch recreatieve voorzieningen vormen samen met de robuuste natuur van Kempen~Broek een toeristisch recreatief product dat vergelijkbaar kan worden met bijvoorbeeld de Veluwe. De resultaten van de visie zullen input vormen voor de structuurvisie Weert fase 2.

4 - Visie

Een robuust, aaneengesloten natuurgebied

Kempen~Broek wordt een robuust, aaneengesloten, provincie- en landsgrens overschrijdend natuurgebied. Daarvoor worden ten zuiden van Weert vooral de natte natuurskermen Wijffelterbroek en Stramprooierbroek met elkaar verbonden. Naar het noorden sluit dit gebied via de omgeving Kettingdijk, de Laurabossen en de Kruispeel (Beauchamps), en een verbinding over de Zuid- Willemsvaart aan op de Loozerheide en via de Weerter- en Budelerbergen verder naar het noorden. Door het aaneensluiten van natuurgebieden wordt kolonisatie vergemakkelijkt en zal de uitwisseling tussen populaties toenemen. Een groot aaneengesloten gebied vermindert bovendien de invloeden van buiten af. Door zowel de natte laagtes als de aangrenzende hogere dekzandruggen in het natuurgebied te betrekken kunnen eutrofiëring en verdroging effectief worden aangepakt. Barrières zullen worden geslecht, niet alleen het kanaal, maar bijvoorbeeld ook regionale en lokale wegen als de Bocholterweg.

Duurzame wildernisnatuur

Grote grazers als onderdeel van de procesnatuur worden de belangrijkste beheerders van het Kempens~Broek. Hun graasgedrag zal voor een groot deel de structuur en dynamiek van het landschap bepalen. Verschillen in abiotische toestand (schraal-voedselrijk, nat-droog) en de graasintensiteit van de

dieren zorgen er voor dat open plekken ontstaan en weer verdwijnen zodat een wisselend vegetatiemozaïek ontstaat met een variatie aan biotopen ontstaat. Zo zal een landschap ontstaan met een derde graslanden en open heide en twee derde bos, struweel en ruigtevegetaties. Uiteindelijk zullen edelhert, wildzwijn en bever de belangrijkste grazers zijn, maar vooralsnog vervullen runderen en paarden (op termijn koniks en/of Exmoors) deze rol. Het Consortium zet zich in om een oerrund-getrouw runderras terug te fokken: de TaurOs. De populatie zal actief worden gereguleerd om overbegrazing en sterfte door hongersnood te voorkomen. De toekomstige TaurOs is met name bedoeld om ingezet te worden in de grote Europese natuur-gebieden vanwege hun ecologische bijdrage en hun aantrekkend effect op potentiële toeristen. Het Kempens~Broek is voor hen ook geschikt maar het vormt ook de kraamkolonie.

De introductie van grote grazers maakt het nodig dat het aaneengesloten gebied aan de buitenzijde wordt omgeven door rasters. Er wordt naar gestreefd binnen het gebied zo min mogelijk rasters op te richten, om het vrij rondtrekken van dieren optimaal mogelijk te maken. Uitzondering daarop zijn gebieden waar bedreigde, soorten en habitattypen voorkomen waarvan het behoud als gevolg van begrazing onder druk zou kunnen komen te staan. Lokale en doorgaande wegen passeren de rasters bij voorkeur middels veeroosters.

Wanneer dit om wat voor reden niet gewenst is, en een weg buiten de rasters blijft, dan worden voor de dieren andere passagemogelijkheden gemaakt, bijvoorbeeld veetunnels.

Verschillen respecteren

Transformatie van cultuurlandschap tot wildernisnatuur zal leiden tot een verandering van het landschapsbeeld. De keuze voor door grazers beheerde wildernisnatuur gaat die verandering versterken. Er wordt gestreefd naar een verhouding open-besloten landschap van 30%-70%. Verschillen in abiotiek en begrazingsdruk bepalen welke delen open en welke besloten zullen worden. Vanouds werden deze verschillen in grondgebruik door landbouw-bosbouw tot uiting gebracht. Een aantal gebieden zoals het Areven en de Tungelerwallen wordt vooralsnog buiten de begrazingseenheid gehouden, onder andere om de huidige natuurwetenschappelijke kwaliteiten te behouden.

Vanuit deze optiek zal bij het bepalen van de begrenzingen van de begrazingseenheid worden aangesloten bij bestaande landschappelijke verschillen: de grenzen tussen landschappelijke eenheden en ruimtelijke elementen als houtwallen, lanen etc. Dit natuurlijk met het gelijktijdig in acht nemen van de grenzen van de EHS. De verschillen tussen de huidige grenzen van de EHS en de landschappelijke verschillen zouden

beschouwd kunnen worden als de “speelruimte” waarbinnen de EHS grenzen kunnen worden aangepast.

Wildernisnatuur onder invloed van begrazing verhoudt zich niet altijd even goed met het in stand houden van de in het gebied voorkomende bedreigde, zeldzame soorten en habitattypen (ook Natura2000 soorten en habitattypen). Wanneer instandhouding dit vereist is hiervoor binnen de begrazingseenheden aanvullend beheer nodig. Hiertoe zal permanent gemonitord en geëvalueerd worden, wat er, zoals hierboven al gesteld, toe kan leiden dat bepaalde enclaves ingerasterd zullen worden.

Natuur beleefbaar maken

Het Kempens~Broek wordt vrij toegankelijk voor recreanten. In principe wordt het een groot struingebied waar iedereen vrijelijk zijn eigen route doorheen kan zoeken. In de praktijk zullen verschillen in droog en nat voor een zonering zorgen, waardoor struikers beperkt tot de begaanbare delen zullen zijn. Voor wandelaars die liever van gebaande paden gebruik maken, worden er vele wandelroutes aangelegd. Ook worden er fiets- en ruiterroutes aangelegd. Door de paden in het natuurgebied aan te sluiten op die in het omliggende cultuurlandschap ontstaan afwisselende routes. Er komen entrees met parkeerplaatsen en informatievoorziening. Zoals gezegd is het gebied, globaal gelegen tussen de IJzeren Man en de

4 - Visie

voormalige stortplaats Hazenheuvel, door de gemeente Weert aangewezen als poort naar het Kempen~Broek. Als letterlijk hoogtepunt daarvan willen we op de stortplaats, het snijpunt van cultuur- en natuurlandschap, een bijzonder uitzichtpunt maken van waaraf overzicht mogelijk is over de wildernis-natuur van Kempen~Broek.

Streefbeeld Kempen~Broek in 2020

Kempen~Broek in de gemeente Weert kent een hoge diversiteit aan landschapstypes. De kern bestaat uit een groot aaneengesloten natuurgebied dat aansluit op de natuurgebieden in andere gemeenten, zowel in Nederland als in België. Er zijn geen onoverkoombare barrières waardoor planten en dieren vrij kunnen migreren. Daar waar een kanaal als de Zuid-Willemsvaart vroeger een barrière betekende, kunnen in 2020 mens en dier zich van de ene oever naar de andere begeven. Op de hogere, drogere delen groeien bossen, voornamelijk drogere eiken-berkenbossen, die afgewisseld worden met open heidevegetaties en schrale graslanden. De in de lage gebiedsdelen gelegen oude en verboste vennen hebben zich door het hogere waterpeil ontwikkeld tot moerasgebieden met open water, riet en dode bomen. Langs de randen van de moerassen is een zoom- mantelvegetatie met pionier loofbos ontstaan. De beken worden begeleid door elzenbroekbos afgewisseld met bloemrijke graslanden en zeggevegetaties.

De oorspronkelijke sponswerking van het gebied begint weer terug te komen. Op steeds meer locaties, die veelal minder geschikt zijn voor de landbouw, wordt afstromend grond- en kwelwater vastgehouden. Tevens hebben beekjes en watergangen, zoals De Tungelroysche Beek en De Raam, een kleiner en natuurlijker profiel gekregen: meer slingerend in het lengteprofiel en met natuurvriendelijke oevers. Ook zijn de eerder gerealiseerde doorsnijdingen van de zandruggen deels opgeheven. Het kwelwater komt minder snel tot afstroming waardoor de wateroverlast stroomafwaarts is afgenomen. Ook komt steeds minder droogteschade voor omdat water bovengronds en in de bodem is opgeslagen. Dit komt tijdens droge perioden ten goede aan de landbouw en de natuurgebieden. De kwaliteit van het water binnen de beekjes, watergangen en gegraven waterplassen is aanzienlijk verbeterd. Hierdoor ontwikkelt zich een steeds grotere variëteit aan flora en fauna en daarbij horend landschap. Ook zijn de problemen met blauwalgen in de recreatieplas De IJzeren Man afgenomen. De verbeterde waterkwaliteit is toe te schrijven aan het terugdringen van de uitspoeling van eutrofiërende stoffen en zware metalen. Daarnaast zorgen de natuurvriendelijke oevers en de locaties waar kwelwater wordt vastgehouden voor de benodigde zuivering van het afstromende water. De bijzondere waterkwaliteit en het afwisselende landschap van het Kempen~Broek komen tot uiting in een grote

biodiversiteit onder meer de vaste aanwezigheid van otters, bevers, edelherten, wilde zwijnen, zeearenden, raven, kraanvogels, woudaapjes, roerdompen, bruine kiekendieven en boomkijkers. Er zwerven weer wolven, die vanuit Duitsland over de landsgrens komen, en ze vinden rust en voedsel in Kempen~Broek. Landschappelijk is het een gebied met veel zachte overgangen en grote afwisseling. Gevarieerde bosranden zijn ontstaan door natuurlijke begrazing. Monotone naaldbossen en perceelsgewijs beheerde productiebossen hebben plaats gemaakt voor van nature thuishorende loofbossen met en weelderige ondergroei en variabele overgangen naar open grazige vegetaties. Op elke braamstruik fladderen grote weerschijnvlinder en spiegeldikkopjes, langs de beeklopen vliegen beekrombout, Kempische heidelibel en bosbeekjuffer. Er zijn tal van nieuwe soorten opgedoken in het gebied, al aanwezige soorten zijn behouden en hebben meer plek gevonden in de uitgestrektere wildernis.

Iedereen in de regio Weert, maar ook ver daar buiten kent Kempen~Broek om zijn unieke, grootschalige en ruige natuurgebieden, uit tal van verhalen of heeft de wildernis-natuur zelf ervaren. Niet alleen vanwege de uitgestrekte natuur of het aantrekkelijke landschap, maar ook vanwege de kwalitatief hoogwaardige recreatieve voorzieningen er om heen. Deze zijn vooral ten zuiden van de stad geconcen-

treerd, in een gebied globaal gelegen tussen de IJzeren Man en de voormalige stortplaats Hazenheuvel. Vele ondernemers hebben de kans gebruikt om natuurarrangementen aan te bieden. Bij de IJzeren Man ligt ook het natuur- en milieucentrum wat een van de recreatieve toegangen is tot Kempen~Broek. De hoge stortplaats zelf vormt een markant uitzichtpunt van formaat, op de grens tussen het cultuurlandschap en de ruige, robuuste natuur van Kempen~Broek. Het vormt de symbolische poort tot het gebied. Door de nieuwe en bestaande natuurgebieden kan men eindeloos struinen door ruige natuur, op zoek naar wilde paarden en runderen, naar knaagsporen van bevers en sporen van reeën en wilde zwijnen. Al fietsend en wandelend kan men 'gewoon' genieten van velden met bloeiende bloemen en planten. Goede beginpunten als Daatjeshoeve en het Vosseven worden verder mee ontwikkeld en door het Consortium mede op ecotoerisme gestimuleerd.

In het buitengebied van de gemeente Weert komen flore-rende en toekomstbestendige agrarische bedrijven voor. Ze hebben een kavelstructuur die een efficiënte bedrijfsvoering mogelijk maakt. Een deel van de bedrijven hebben zich verbreed en profiteren van de toeristen en recreanten die vanuit de nabije omgeving, maar ook van ver komen om te genieten van de natuur van Kempen~Broek.

Streefbeeld 2020

5 - Uitvoering

Integrale gebiedsontwikkeling

Samen met andere partijen is Consortium AHV volop bezig met het realiseren van het in het vorige hoofdstuk geschetste streefbeeld. De aanpak in de gemeente Weert heeft een integraal karakter. Er worden meerdere doelen in samenhang met elkaar nagestreefd, waaronder het versterken van natuur, water, recreatie én de mogelijkheden voor de landbouw. De manier waarop het Consortium te werk gaat is baanbrekend. Het blijkt dat doelen sneller en goedkoper worden behaald dan in het verleden het geval was. Hoe ziet de werkwijze van Consortium AHV in het Kempen~Broek er nu precies uit en waarom is zij zo succesvol?

Afspraken met de provincie

Consortium AHV heeft met de provincie Limburg harde afspraken gemaakt over het behalen van diverse doelen uit het provinciaal beleid voor Kempen~Broek in de periode van 2010 tot en met 2013. Deze zijn vastgelegd in de “Meerjarenovereenkomst op grond van artikel 4:36 tussen provincie Limburg en ARK-Natuurontwikkeling -Habitura-Van Soest voor de uitvoering van het provinciaal meerjarenprogramma plattelandsontwikkeling 2007-2013”. De afspraken zijn in onderstaande tabel kort opgesomd. Een deel daarvan is gerealiseerd, maar nog niet alle doelen zijn bereikt.

Instrumentarium

Grondverwerving en vrijwillige kavelruil zijn belangrijke instrumenten voor het behalen van alle prestaties. Consortium AHV koopt natuurgronden en landbouwgronden en zet deze vervolgens in voor vrijwillige kavelruil. Dit proces wordt gefaciliteerd via een eigen grondbank. Agrarische bedrijven met een goed toekomstperspectief willen hun (potentiële) natuurgrond namelijk niet verkopen maar vaak wel ruilen. Vrijwillige kavelruil maakt het mogelijk dat agrariërs in bezit kunnen komen van geschikte gronden voor hun bedrijfsvoering. Dat is mooi, maar er is nog een winst. Er komen gronden vrij, die minder geschikt zijn voor de landbouw, maar die juist goed zijn voor natuurontwikkeling. Het mes snijdt dus aan twee kanten. Sinds de start van haar werkzaamheden in oktober 2010 is het Consortium erin geslaagd vele honderden hectares grond in ieders belang van eigenaar te laten wisselen.

Het mooie platteland in de gemeente Weert biedt ook hier en daar kansen om het landschap te versterken door het bouwen of verbouwen van (woon-)gebouwen. De gebouwen worden zodanig gebouwd dat ze de identiteit van de plek versterken. Bovendien wordt met behulp van de opbrengsten investeringen in natuur en landschap betaald. Daar waar nodig zet Consortium AHV dit instrument dus in. Echter, grondverwerving en vrijwillige kavelruil zijn de belangrijkste instrumenten om doelen te realiseren.

Natuurontwikkeling

Na de kavelruil beziet Consortium AHV of het de voormalige agrarische gronden kan omzetten naar natuur. Het gaat meestal om gronden die onder de EHS vallen, of gronden die als compensatie voor verloren gegane natuurwaarde worden ingericht. Dat gaat niet vanzelf. Om te beginnen stelt Consortium AHV inrichtingsplannen op om het gewenste natuurdoeltype uit het Natuurbeheerplan te realiseren. Na de nodige procedures en vergunningen wordt zo’n plan uitgevoerd. De maatregelen variëren per perceel en bestaan bijvoorbeeld uit het verwijderen van de nutriëntrijke teeltlaag, het herstellen van natte terreinomstandigheden, het plaatsen van rasters, roosters en toegangspoorten, de landschappelijke inpassing van bebouwing, het plaatsen van borden, het ontwikkelen van recreatieve routes, het verwijderen van naalddhout en aanplanten van inheemse loofbomen en het verwijderen van illegale afval stortingen en bouwsels. Alle inrichtingsmaatregelen samen zorgen voor het juiste vertrekpunt voor de ontwikkeling van de daar gewenste natuur.

Omdat de natuurgebieden in Kempen~Broek nog niet allemaal met elkaar verbonden zijn, steunt Consortium AHV maatregelen om barrières te overbruggen. Het gaat om inrichtingsmaatregelen als de aanleg van een ecoduct over de autosnelweg A2, wildwaarschuwingssystemen langs andere wegen, onderdoorgangen langs bruggen en uitstapplaatsen

voor wild langs kanalen. Hiermee wordt voorkomen dat aanrijdingen tussen mens en dier plaats vinden.

Landbouw

Van de ruilgronden die beschikbaar komen voor agrarisch gebruik zijn waar nodig grootte, vorm, ligging van het maaiveld en ontwatering verbeterd. Hierbij wordt soms ook het materiaal verwerkt dat vrijkomt bij natuurontwikkeling (verwijderen nutriëntrijke bovenlaag) waardoor drooglegging en bodemstructuur verbeteren. Dit maakt gronden onderling beter vergelijkbaar en dus makkelijker ruikbaar. Zo ontstaan sterkere agrarische bedrijven op een betere plek, met een betere kavelstructuur en een betere waterhuishouding. Om de structuurverbetering van de landbouw succesvol te realiseren is de samenwerking met en kennis van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB) en dan met name de lokale LLTB- afdeling Weerterland, onontbeerlijk gebleken. Deze samenwerking wordt dan ook in de toekomst voortgezet.

Waterkwaliteit

Integraal onderdeel van de ontwikkeling van Kempen~Broek is de verbetering van het watersysteem. Met het uitbreiden en aaneensluiten van natuurgebieden wordt waardevol water binnen de natuurgebieden beter vastgehouden en wordt de afvoer vertraagd. Hierdoor treedt tijdens natte perioden in de steden en dorpen benedenstrooms minder wateroverlast op. In hete zomers geven de natte natuurgebieden water af aan

Doelen	Prestatie afspraak 2010-2013 (Kempen~Broek)
Versterking ruimtelijke structuur van de landbouw	150 hectare landbouwgrond
Leefbaarheid	2 projecten
Natuur	250 hectare EHS (aankopen, inrichten, beheren)
10 kleine faunavoorzieningen	
2 soortbeschermingsplannen	
2 opgeloste hydrologische knelpunten	
1 realisatie locatie mensgerichte natuur	
Water	25 hectare ingerichte extra waterberging
25 hectare ingericht natuurlijk inundatiegebied	
100% antiverdrogingsmaatregelen	
5 herstelde geëutrofiëerde vennen	
2 km beekherstel	
Landschap en cultuurhistorie	2 projecten actief betrekken bewoners
5 km aanleg landschapselementen	
15 hectare herstel en behoud landschap	
1 km verbeterde toegankelijkheid	
Recreatie en toerisme	2 recreatieve routes
10 PMC's met de R&T sector	
Voorlichting en communicatie	1 grensoverschrijdend project
3 Festa Natura	

5 - Uitvoering

de omgeving; droogteschade in de landbouw wordt hierdoor beperkt. Water- en moerasplanten zuiveren bovendien het water, waardoor mens en natuur hier kunnen genieten van kraakheldere beekjes en plassen.

Beheer

Na de inrichting wordt de natuur verder begeleid door middel van diverse beheermaatregelen, maar vooral door begrazing als natuurlijk proces. Daartoe worden na inrichting van de gronden kuddes vrij rondtrekkende runderen (TaurOs) en paarden (op termijn wellicht exmoors) vrijgelaten. Na uitvoering beheert Consortium AHV de gronden tot 2016, conform de afspraken die zij hierover heeft gemaakt met de provincie Limburg. Beheermaatregelen omvatten bijvoorbeeld toezicht op kuddes en het beschermen van locaties die vanuit het oogpunt van biodiversiteit kwetsbaar zijn. Gronden zijn om praktische redenen in het begin meestal tijdelijk in het bezit van Consortium AHV. Echter het Consortium AHV streeft zeker geen permanent eigendom na. Na 2016 wordt het beheer en de gronden dan ook overgedragen aan gekwalificeerde natuurbeheerders. ARK gebruikt de komende periode om samen met een aantal partners (o.a. LLTB en HAS Den Bosch) potentiële nieuwe beheerders (stichtingen, agrariërs, particulieren) te kwalificeren via een “Masterclass Natuurbeheer”.

Natuur is van iedereen

Consortium AHV ziet natuur niet los van mens en maatschappij. Consortium AHV wil natuur die bereikbaar en beleefbaar is voor mensen. De natuur is van iedereen. Zij heeft daarom samenwerking met overheden, organisaties, verenigingen en burgers hoog in het vaandel staan.

Naast de reeds genoemde provincie Limburg en de gemeente Weert hebben tal van andere overheden een rol in het gebied. Het gaat om bijvoorbeeld het Waterschap Peel en Maasvallei, het Ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie en het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Ze zijn partner, opdrachtgever en / of subsidieverstrekker en zij stellen voorwaarden aan ontwikkelingen.

Ook werkt Consortium AHV goed samen met vele organisaties en verenigingen die een belang hebben in het gebied. Het gaat om terreinbeherende organisaties als het Ministerie van Defensie, Natuurmonumenten en het Limburgs Landschap. Met IKL worden landschapsprojecten uitgevoerd en met De Risse worden mensen ingezet die verder weg staan van de arbeidsmarkt. Verder hecht Consortium AHV grote waarde aan ideeën en meningen die in het gebied leven. Daartoe is vanuit de dorpsraad Stramproy een klankbordgroep opgericht met bewoners van Stramproy en Altweeterheide welke gefaciliteerd wordt door ARK-Natuurontwikkeling.

Aangezien het gaat om een totale gebiedsontwikkeling met vele spelers worden ook andere groepen door ARK geholpen om hun gebiedsdoelen te realiseren. Daarbij gaat het niet alleen om de LLTB-afdeling Weerterland maar bijvoorbeeld ook over de Heemkundekring Stramproy die een verhalenboek over ontginningen wil uitbrengen, de gemeenschap van Stramproy die een extra houtwal of brugje willen of de vele groene netwerken (imkers, agrariërs, natuurwerkgroepen) die op een praktische manier hun eigen landschap willen versterken.

En tot slot zijn er ook organisaties in België waarmee veelvuldig wordt samengewerkt. Er is voor elke Nederlandse partij wel een Vlaamse zusterorganisatie aanwezig. Het meest intensief wordt samengewerkt met Agentschap voor Natuur en Bos, Natuurpunt en Limburgs Landschap vzw en het Regionaal Landschap Kempen en Maasland.

Samen met al deze partijen zet Consortium AHV zich in voor een mooi en aaneengesloten Kempen~Broek waar mens en dier op hun plek zijn.

Colofon

Titel	Natuur in Weert
Subtitel	Visie van Consortium AHV op het ontwikkelen van natuur in de gemeente Weert
Auteurs	Jesse Poppema, Jan Hein Ruijgrok en Jornt Schröder (Grontmij)
Vormgeving	Rian Popeijus (Grontmij)
Kaartmateriaal	Victor Mattart (Oolder Advies) en Grontmij
Foto's	Stichting Ark en Grontmij
Contact	janhein.ruijgrok@grontmij.nl
Status	Definitief
Datum	Maart 2012

provincie limburg

Europese Unie

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

**PLATTELAND
IN UITVOERING**
Dat doen we samen!

Interreg
Vlaanderen
Nederland

Europa investeert in uw regio

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

ARK

Rentmeesterskantoor van Soest bv

Habitura
natuuronwikkeling & realisatie